

A SZOVJET TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI INFORMÁCIÓS RENDSZER TANULSÁGAI ÉS PÉLDAMUTATÁSA

Polzovics Iván

Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

1. A Szovjetunió 50 éves fennállása alatt a tudományos, kulturális és gazdasági élet számtalan területén ért el kimagasló eredményeket. Ezek az eredmények és teljesítmények gyakran olyan mértékűek, hogy nemcsak a külföldi szakkörök figyelmét és elismerését vonják magukra, hanem széles körben tudatossá válnak a külföldi közvélemény előtt is, barátnál és ellenfélnél egyaránt. Az egész világ ismeri és méltatja például a Szovjetunió úrkutatási eredményeit. Ugyanakkor azt is tudnia kell, hogy ezeket a teljesítményeket csak egy olyan céltudatos tudománypolitika hozhatta létre, amely módszeresen előmozdítja mind az egzakt, mind az alkalmazott természettudományok és technika fejlesztését. A világ tudósai és kutatói előtt pedig közismert az a megbecsülés, amellyel a tudományos dolgozókat a Szovjetunióban részesítik, és ami szintén hozzájárul ahhoz, hogy a kutatómunkában képességeik legjavát érvényesítsék.

Már nem ilyen széles körben ismeretes a világ közvéleménye előtt, bár az illetékes szakkörök és a tudomány művelői előtt szerte a világon közismert, hogy a Szovjetuniónak a tudomány és technika nagyarányú fejlesztésére irányuló programja olyannyira átgondolt és teljes, hogy felöleli a tudományos és technikai új ismeretek felkutatásának, feldolgozásának, rendszerezésének és terjesztésének rendszerét, az ún. tudományos-műszaki információs rendszert is. Nem lehet véletlen, hogy amikor az SzKP Központi Bizottsága "A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójának előkészítéséről" szóló határozatában többek között felhívta a szovjet értelmiséget, hogy még aktívabban harcoljon a tudomány és technika haladásának meggyorsításáért a Szovjetunióban, ezzel szinte egyidejűleg adta ki a SzÜ Minisztertanács határozatát "A tudományos és műszaki tájékoztatás állami rendszeréről". A tudomány és technika fejlesztésével egybehangoltan a tudományos-műszaki információ rendszerének fejlesztése a hozzáértők előtt szembeeszközen juttatja kifejezésre az információ ügyének a tudományos és technikai alkotó folyamatok körébe tartozását, annak fel- és elismerését, hogy az információ és dokumentáció ezeknek a folyamatoknak integráns része.

2. Az alábbiakban az információügy szovjetunióbeli fejlett helyzetéből igyekszünk néhány tanulságot levonni. Ennek során természetesen el kell tekintenünk attól, hogy magát a szovjet infor-

mációs rendszert módszeresen elemezzük; erre nemcsak az értekezés keretei nem adnak lehetőséget, de valójában nincs is rá szükség, mert ezt a feladatot e sorok írójánál hivatottabbak ugyanezen folyóiratszámában közzétett tanulmányaikkal már magukra vállalták. Célnk csak annyi, hogy az azokban ismertetett - valamint általunk ismert egyéb - eredményekből és fejlődési irányokból összefoglaljuk azokat a legkiemelkedőbb tanulságokat, amelyeket a szovjet információs rendszer gyakorlata elsősorban nekünk, valamint a többi szocialista országnak, de ezen túlmenően részben az egész világnak is nyújt, és amelyek valamennyi ország és információs szakember számára okulásul és példálul szolgálhatnak.

3.1 A legfőbb és első tanulság, amelyet a szovjet információs rendszerből levonhatunk, az a jelentőség és szerep, amelyet az információ ügye a Szovjetunióban játszik. Az információ szerepét és jelentőségét a szovjet állam már létének legelső időszakában felismerte, s azóta egyik fontos, országosan irányítandó feladatnak tartja.

Nem kisebb személyiség, mint maga LENIN foglalta össze "Tézisek a termelési propagandáról" című programatikus írásában már 1920-ban a műszaki és mezőgazdasági tájékoztatás feladatait és szerepét.^{1/} Eszerint a műszaki és mezőgazdasági tájékoztatást - az akkori terminológia szerint termelési propagandát - "előtérbe kell helyezni, fokozni kell, és szervezetileg meg kell erősíteni". E célból a vezető napilapokban csökkenteni kell a politikának szentelt helyet és növelni kell a termelési propaganda terjedelmét. Ugyancsak e napilapoknak olyan irányban kell befolyásolniuk a párt- és szovjet intézmények egész munkáját, hogy "több erőt fordítsanak a termelési propagandára". Végül igyekezni kell "országos méretekben rendszeresen megszervezni a termelési propagandát" és kidolgozni "olyan széleskörű rendszabályokat, amelyek ennek a propagandának fejlesztésére, javítására és különösen valóságos, a gyakorlatban elért sikereinek ellenőrzésére irányulnak".

Ugyancsak LENIN állapította már meg az említett Tézisekben, hogy a tájékoztatási munkát "az erővel való takarékoskodás és a munka helyesebb irányítása érdekében ... egyetlen szerv vezetése alatt kell egyesíteni". Ez természetesen nem jelenti magának az információs rendszernek centralizált kialakítását, hanem csak az irányítás és koordinálás központosítását, egyetlen irányító kormányzatra bízását, amit LENIN elgondolása szerint egy mindössze öttágu bizottságnak kellett ellátnia, s amely feladatot ma a lenini utmutatás szellemében a Szovjetunió Minisztertanácsának Tudományos és Műszaki Állami Bizottsága /és a felügyelete alatt működő Tudományos-Műszaki Tájékoztatási és Propaganda Igazgatóság/ tölt be.^{2/}

^{1/} Magyar nyelven közreadva LENIN, V.I. Művei, 31.k. Bp. Szikra, 1951. p.415-418.

^{2/} A központi egységes irányítás jelentőségét külön kiemeli H.B. ARUTJUNOV, a Tudományos-Műszaki Tájékoztatási és Propaganda Igazgatóság vezetője ez év elején megjelent cikkében: Put' édinój sziszteme. = Ekonomicseszka Gazeta, 1967. 13.sz. márc.28. p.13-14. /Magyar fordításban megjelent a TMT, 1967. 2. számában és különlenyomatban is "A Szovjetunió egységes tájékoztatási rendszere" címmel./

A tájékoztatás ügyének ezt a kezdettől fogva felismert és legfelsőbb párt- és kormánysszervek és funkcionáriusok által hangoztatott jelentőségét az azóta eltelt majdnem fél évszázad alatt párt- és kormányhatározatok - különösen az elmúlt 10-15 esztendő során - újból és újból hangsúlyozták, és az információs rendszer fejlesztésére a fejlődés mindenkorai szakaszának megfelelő intézkedéseket is hoztak.

3.2 Ebből a folyamatos központi figyelemből és gondozásból állapítható meg a szovjet információs rendszer egy második tanulsága és tanítása, az ti., hogy a jól működő országos információs rendszert nem lehet egyetlen megalapozó intézkedéssel életre kelteni és működésben tartani, hanem a felmerülő újabb és újabb igényeknek és követelményeknek megfelelően folyamatosan kell gondozni és lépésről-lépésre kell fejleszteni. Ennek a folyamatos fejlesztésnek a Szovjetunióban különböző szakaszai figyelhetők meg.

Az első időszakot a 20-as években a különféle propagandaszervek - amilyenek főleg a Technika Háza, a műszaki kabinetek - kiépítése és működésüknek a termelés előmozdítására, főleg a munkások képzésére irányítása jellemezte. A második időszakban, a 20-as évek végétől, illetve a 30-as évek elejétől megindul a folyamatos bibliográfiai tevékenység /folyamatos tudományos indexek és egyéb annotált bibliográfiák kiadása/, valamint műszaki-termelési információs intézet, illetve irodák is létesülnek. A harmadik szakasz az 50-es évek elején nyílik meg a Szovjetunió központi és egyuttal a világ legnagyobb műszaki-tudományos intézete, a VINITI /Vseszojuznij Insztitut Naucsnoj i Tehniczeszkoj Informacii = Össz-szövetségi Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Intézet/ felállításával, továbbá más össz-szövetségi központi tájékoztatási intézetek /orvosi, építészeti, mezőgazdasági/ létrehozásával és ezt követően az állami egységes információs rendszer fokozatos kiépítésével. A VINITI működésében is megfigyelhető a céltudatos fokozatosság és módszeresség; az ezeket természettudományok referáló feldolgozásával kezdte meg tevékenységét, és lépésről-lépésre tért rá az alkalmazott természettudományok, a technika egyes ágai feldolgozására. Így jutott el a kezdeti évi 200 ezer közreadott referátumtól a csaknem 1 millióig. Ugyancsak fokozatosan építette ki a gyors információközlést biztosító Ékszipressz Informácija című sorozatát, s a fejlődés további utja volt a természettudományok fejlődését bemutató évi áttekintések kiadása.

A fejlődés a szovjet információs rendszer építésében az össz-szövetségi központi műszaki-tudományos tájékoztató intézetek fejlesztésével természetesen nem állt meg. Az elmúlt másfél évtizedben is jelentős szerepük volt az ágazati tájékoztató irodáknak és a vállalati tájékoztató irodáknak, a kormány 1966. novemberi határozata szerint pedig szerepüket tovább kell erősíteni, és a tájékoztatási teendők jelentékeny részét ágazati szinten kell megvalósítani.

3.3 Így jutott el a szovjet információs rendszer a centralizálás vagy decentralizálás sokhelyt polarizált megoldásában az egészséges és példamutató szintézishez. A VINITI létesítésével és

fejlesztésével kifejezésre jutó centralizációs elv még teljes érvényesülése idején sem nyomta el a decentralizált tájékoztatás követelményeit, most pedig az ágazati elv hangsúlyozása nyomán nem sorvasztják el a központos megoldásnak azt az eszközét, amely másfél évtizedes fennállása alatt kiemelkedő eredményeket produkált, segítette a szovjet tudomány fejlődését, s külső országokban is széles körű használatban és elismerésben részesült.

Amit a szovjet információügy központi irányítása az elmúlt másfél évtized során helyesen felismert és a gyakorlatba átvitt, illetve átvisz, az annyi, hogy mind a centralizált, mind a decentralizált információs tevékenységnek megvannak a maga indikációi, és mindegyik szervezési elvet ott kell alkalmazni, ahol az a legösszetettebb és leg-gazdaságosabb munkát biztosítja. A centralizált megoldást választották már 16 éve a VINITI által a publikált műszaki-tudományos szakirodalom információs feldolgozása és terjesztése terén, s ezt a rendszert ma is fenntartják. Ez hárítja el a többszörös feldolgozás, a külföldi szakirodalom dokumentációs célú többszöri beszerzésének költségeit és főlegesen munkáját, nyújt biztosítékot a feldolgozás szabatoságára és egyenletességére, végül ez mentesíti a felhasználókat attól az elriasztó hatástól, amit a többszöri információs feldolgozás és közreadás rájuk gyakorolhat. Az 1966. novemberi kormányhatározat szerint a jövőben az egyszeri és egységes dokumentációs feldolgozás fog érvényesülni a szabadalmak és szabványok tekintetében is; az előbbieket dokumentációs feldolgozása az össz-szövetségi találmányi, az utóbbiaké az össz-szövetségi szabványügyi tájékoztatói, illetve kutatóintézet gondjaiba kerül.

Minden egyéb információs feladat a jövőben fokozottan decentralizált bonyolítást kap, ágazati szintre kerül. Az ágazati tájékoztatói irodáknak ehhez képest az ágazatot érintő minden információ birtokába kell jutniuk, részben úgy, hogy azokat közvetlenül szerzik be, dolgozzák fel és juttatják az érdekeltekhez, részben úgy, hogy a központi tájékoztatói szervek szolgáltatásait veszik igénybe, és az információkat azok nyomán tárják fel. Külön kiemelt feladatuk elemző és műszaki-gazdasági mutatók összeállítására irányuló tanulmányok készítése, továbbá megkeresésre információ-visszakereső és feldolgozó munkák ellátása.

Ez a megoldás véleményünk szerint ésszerű és példamutató. Nem áll egyik polarizált megoldás oldalára, mindkét szervezési formából az előnyöket juttatja érvényre, s mindkettő szükségképpen hátrányait szinte a minimumra tudja - jó gyakorlatbavétel esetén - csökkenteni. A magyar szakirodalmi információs rendszer 1963-ban történt megalapozásakor^{3/} lényegileg már ugyanezeket a szervezési elveket érvényesítették, s nincs ok annak leplezésére - sőt érdemként ismerjük el -, hogy az ott kidolgozott rendszer és szervezet alapelveire a szocialista országok tanulmányozott információs szervezetei közül a Szovjetunió szakirodalmi információs rendszerének koncepciója hatott leginkább megtermékenyítően.

^{3/} Id. az OMFB 12-301 DÁB-K.sz. koncepcióját "A műszaki irodalmi tájékoztatás országos rendszere és szervezete" tárgyában.

3.4 A Szovjetunió egységes össz-szövetségi információs rendszerében jelentékeny szerepük van a vállalati /intézeti/ tájékoztatósi irodáknak, valamint a nyilvános és vállalati műszaki könyvtáraknak. Az előbbieket fő feladata az információk közvetítése az érdekeltekhez és beszámolás az ágazati tájékoztatósi intézetekhez a vállalat /intézet/ által elért kutatási, fejlesztési és termelés-technológiai eredményekről. Az intézeti és vállalati műszaki könyvtárak, sőt az ágazati műszaki könyvtárak ma már a tájékoztatósi egységes szervezetébe tartoznak, és fontos teendőjük könyvtári állományuknak a vállalat, illetve ágazat un. tájékoztatósi fondjában való rendszeres felhasználása. Mindezek a tájékoztatóiban érdekelt intézmények és szervek az össz-szövetségi és ágazati tájékoztatósi intézetekkel együtt 50 ezer nagyságrendű szervezeti egységből álló országos szervezetet alkotnak, amely nagyságában és tevékenységének méreteiben egyedülálló a világon.

3.5 A hatalmas információs rendszer azonban több százezer dolgozójával az egységes központi irányítás következtében még sem eshet az öncélű tájékoztatósi produkciónak ésszerűtlen és gazdaságtalan túldimenzionálásába. A hajlandóság erre természetesen ott is meg lenne, de a központi irányítás a felesleges és párhuzamos fel dolgozó és főleg a többszörös információs kiadványi /terjesztési/ tevékenységet visszatérően ésszerű keretek közé szorítja. Az információ /másodlagos/ irodalom elburjánzása semmiképpen sem kívánatos jelenség, sok tekintetben még csak növeli az elsődleges szakirodalom évi növekedési rátája által előidézett tájékozódási nehézségeket, sőt a többszöri közlés nyomán zavart kelt a felhasználókban, ami végül is az információs szolgáltatásoktól való elidegenedéshez vezethet. Ezért a Szovjetunióban bevezetett legújabb intézményes korlát: a tájékoztatósi anyagok kiadásának központosított lebonyolítása az információs kiadványok túlburjánzásának folyamatos megelőzése valósíthatja meg.

3.6 A műszaki tájékoztatóban ésszerűen elosztott hatáskörök nyomán a szovjet információs rendszerre továbbmenően jellemző a feladatok módszeres előkészítése. Az információ ügyének minden területén tapasztalható a gondos és módszeres előkészítés, a munkában jártas szakemberek részvételével. Mindenféle információ tevékenység módszeres utmutatóit, az információs szervek mintasabályzatát kidolgozzák, és a tevékenységet ezek szerint alakítják ki. A módszertani döntés nyomán gyakran bátor szembe fordulás következik be az addigi, helytelennek talált gyakorlattal. Jellemző példaként értékelhető a VINITI 1952-ben kiadott referálási utasítása, amely a könyvtárak körében divó addigi értékelő annotációs gyakorlattal homlokegyenest ellentétben megállapította, hogy a műszaki közlemények referátumaiban a referáló egyéni véleményt, elismerést vagy negatív bírálatot nem fejezhet ki, hanem a tények és megállapítások összegezésére kell törekednie. Ez akkoriban a dokumentáció viszonylag szerény területén szinte forradalmi jelentőségű állásfoglalás volt, s pl. az OMKDK dokumentációs munkájában is hozzájárult ahhoz, hogy egy évvel már ezelőtt kiadott referálási utasításába felvett ugyanezt a direktívát fenntarthassa.

A módszeres előkészítésnek vannak természetesen olyan esetei is, amikor a módszertani teendőket menetközben, a kellő tapasztalatok rendelkezésre állása nyomán lehet csak helyesen és ésszerűen végiggondolni és kialakítani. Ez a módszertani osztályok mértéktartását igényli. Erre is találunk jó példákat a Szovjetunió információs rendszerében. Így például a Referatívnyj Zsurnal különféle sorozatainak állandósított tartalmu tagolását és anyaguknak részletes osztályozását csak több év tapasztalatai nyomán fokozatosan alakították ki, és jó 10 évi gyakorlat nyomán adták csak ki a referáló folyóiratok tárgyszavas osztályozó rendszerét, az un. Rubrikátort, amely fokozatos fejlesztés során napjainkra mintegy 40 000 tárgyszót tartalmaz.

3.7 A tájékoztatásügy módszertani problémáival való rendszeres foglalkozás az információs szakma minden ágában olyan kiterjedt kutatómunkát vont maga után, aminek nyomán mód nyílt a tájékoztatásügy tudományos folyóiratának, a Naucsno-Tehnicseszkaja Informacija c. havi kiadványnak a megindítására. Ez a folyóirat néhány éves fennállása alatt máris az információügy időszaki szakirodalmának nemzetközileg elismert orgánuma lett. Ugyanakkor a Referatívnyj Zsurnal Naucsnaja i Tehnicseszkaja Informacija c. sorozatát a tájékoztatásügy folyó szakirodalmának legátfogóbb és legmélyebb referáló folyóiratoként tartják nyilván szerte a világon.

A hosszú éveken át folyó kutatómunka az információügy területén a Szovjetunióban az ismeretág tudományos önállósulására, információs tudományág kialakulására és elismerésére vezetett. A Lomonoszov Egyetemen a tudományos információ tárgykörnek tanácsokat állítottak fel, az új tudományágból kandidatura lehetőségei nyíltak meg, s mindezek következtében a Szovjetunióban a dokumentáció és információ elméletével foglalkozóknak már nem kell helyüket keresni más tudományágak határterületein, és munkájuk tudományos jellegét újra és újra megindokolni és beigazolni; megnyílt már helyük a tudományok kerekasztalánál.4/

Azért, hogy a most megalapozott új tudományág fogalmaiban a Szovjetunióban és az együttműködő szocialista országokban tiszta helyzetet teremtsenek, a VINITI előkészítette és KGST-együttműködésben az érdekelt országok nyelvére is lefordítva, 8 nyelven kiadta a tudományos információ terminológiáját, értelmező szótárát,^{5/} csaknem 1300 fogalomra. A szótár fogalmi bősége jól szemlélteti az új tudományág aránylag széles területét, és megvalósítja ez ismeret-

4/ Az új tudományágot az információtól mint funkciótól való megkülönböztetésül legujabban informatika-nak nevezték el. Vö. MIHAJLOV, A.I. - CSERNŰJ, A.I. - GILJAREVSZKIJ, R.Sz.: Informatika-novoe nazvanie teorii naucsnoj informacii. = Naucsno-Tehnicseszkaja Informacija, 1966.dec. p.35-39.

5/ Terminologicseszki szlovar' po naucsnoj informacii. Moszkva, 1966. 507 p.

ág és tevékenység körében a szocialista tábor országaiban dolgozók szakmai érintkezésének megbízható feltételül szolgáló terminológiai közös nevező követelményét.

3.8 A hatalmas és egységes irányítás alatt működő szovjet információs szervezet és a kifejlesztett információs tudomány /informatika/ nem esik abba a hibába, hogy a gyakorlati információs tevékenység fejlesztésének és ésszerűsítésének lehetőségeit csak a saját szűkebb területén keresse. Jó példa erre állásfoglalása a hagyományos referáló feldolgozás megoldási módjára. Mintegy két évtizeddel ezelőtt a UNESCO égisze alatt tartott 1949. évi párizsi dokumentációs konferencián még az a felfogás uralkodott, hogy megfelelő minőségű referátumokat csak dokumentációs szakemberek képesek készíteni, s ezért a szerzők vagy szerkesztőségek által készített és az eredeti közleménnyel együtt közreadott referátumokat a dokumentációban nem is szabad felhasználni. Nyilván így kívánták a dokumentáció dolgozói számukra állandó és egyre terjedő munkakört biztosítani.

Ezzel szemben a Szovjetunióban, ahol a VINITI-ben és a további három össz-szövetségi tudományos-tájékoztató intézetben a világon a legnagyobb méretű referáló tevékenységet valósították meg, ésszerűnek tartják, ha az elsődleges tudományos közlemények szerzői vagy szerkesztőségi tartalmi kivonattal kiegészítve jelennek meg, s azokat - hacsak nem kifejezetten szakszerűtlenek - a referáló intézmények átveszik. Ennek az irányzatnak előmozdítására - és bizonyára a világra is kiható példaként - kormányintézkedéssel 1967-től kezdődően kötelezővé tették a Szovjetunióban kiadott összes természettudományi és műszaki tárgyú közleményeknek szerzői vagy szerkesztőségi referátumokkal való megjelentetését.

Ugyanilyen irányú ésszerűsítő intézkedés a természettudományi és műszaki közleményeknek az ETO szakjelzeteivel való megjelentetése, aminek révén ennek az anyagnak ETO szerinti osztályozását nem kell többé számtalan könyvtárban és információs intézményben külön-külön elvégezni. Ezzel nemcsak munkát és időt lehet megtakarítani, de az osztályozás egységes szempontok szerinti, tehát használatra alkalmasabb végrehajtását is el lehet érni.

Míndez azt mutatja, hogy az információs és dokumentációs tevékenységben országos szervezési intézkedésekkel rendkívüli hatékonyságu ésszerűsítéseket lehet elérni, és pedig úgy is, hogy az ésszerűsítést nem magában az információs munkában, hanem az alapul szolgáló elsődleges szakirodalom kiadásában hajtják végre.

3.9 Ugyancsak bő területe lehet az információs feldolgozás ésszerűsítésének az egyéb téren együttműködő országok információs rendszereinek működési összehangolása, egyeztetése. Ezzel a lehetőséggel éppen szovjet kezdeményezésre a KGST országok Tudományos és Műszaki Kutatásokat Koordináló Állandó Bizottsága élt is a Tudományos-Műszaki Tájékoztatói Állandó Munkacsoport életrekeltesével, amely már eddig is számos konkrét információs együttműködési feladatot indított útjára /pl. referátumcsere, ritka nyelvekből készült

fordításokról kölcsönös tájékoztatás, konferenciákról, kongresszusokról, kiállításokról előrejelző naptárak kiadása, filmtájékoztatás, műszaki könyvkiadási tervek, prospektusok kölcsönös megküldése, s emellett további együttműködési lehetőségeket tár fel, és tart napirenden. Ugyanez a munkacsoport már eddig is több szimpóziumot rendezett az információügy aktuális kérdéseiről, s ezt a tevékenységét tovább kívánja fejleszteni.

3.10 A növekvő szakirodalommal általában nem is arányosan, hanem a különféle típusú információk igények miatt azt meghaladó mértékben kiterjedő információk teendőin azonban végül is sem országban belüli, sem nemzetközi együttműködési ésszerűsítésekkel hosszú távon nem lehet urrá lenni. Rendszeres segítséget és megoldást csak az információk tevékenység egyes teendőinek gépesítése, illetve automatizált lebonyolítása hozhat. Ebben az irányban mind a fejlett tőkés országokban, mind a Szovjetunióban hosszú évek óta /az Egyesült Államokban több mint másfél évtizede/ nagy munka- és anyagi ráfordításokkal kutatások és kísérletek folynak. A szakterület nemzet-, illetve népgazdasági szerepéhez mérten nyugodtan lehet állítani, hogy az erre a célra fordított kutatási ráfordítások viszonylagos mértéke vetekszik az ipari nagyhatalmak néhány nagy kutatási programjára fordított erőfeszítések arányával. Nyilván a megoldandó feladatok összetettségének és bonyolultságának tudható be, hogy szerte a világon mindaddig csak részredekények születtek, és a megváltó komplex gépesítés és automatizálás még várat magára. A Szovjetunió erőfeszítései e téren is hatalmasak, s programjának átfogó volta, a kutatásba bevont tudományos intézetek és tudományos dolgozók száma, nemkülönben az anyagi ráfordítás mértéke végül is meg kell, hogy hozza a gyümölcsét. Ekkor pedig elsősorban a baráti országok, de nyilván az egész világ információk intézményei és információk tevékenysége előtt a fejlődés új távlatai nyílnak majd meg.

4. Végigtekintve a Szovjetunió szakirodalmi információk rendszeréről és munkájának eredményeiről eddig előadottakon, világosan állhat minden avatott, de akár avatatlan szemlélő előtt is a feladat egyedülállóan nagyszabású volta és végrehajtásának számos példamutató sikere. A feladat egyedülállóan nagyszabású, mert a vezető tőkés országok gazdasági és társadalmi rendszerükből adódóan az információ ügyeire ilyen méretű, központilag irányított személyi és dologi szervezetet nem képesek létrehozni. A legtöbb, amire vállalkozni tudnak, egy-egy nagy információk intézmény létrehozása /pl. a Centre National de la Recherche Scientifique dokumentációk szolgálata Párizsban, Japán központi tudományos-műszaki tájékoztatás intézete/ vagy állami támogatása /főleg az Egyesült Államok gyakorlatában/, továbbá valamely tanácsadó és közvetett eszközökkel irányító kormány szerv vagy társadalmi szervezet életrekelteése az információk állami, félállami és magán szerveinek koordinálására /szintén az Egyesült Államokban, Kanadában, kisebb hatáskörrel Angliában, Franciaországban, Hollandiában, az NSzK-ban/. Ezekben az országokban így fenntarthatók az információk területén eddig elért szép részletes teljesítmények /pl. a Chemical Abstracts tovább fejlődő kiadása/, esetleg megvalósulhat egyes újabb nagykapacitású információk szer-

vek beállítása is, de ezek együttvéve sem közelítik meg egy-egy országban azt a teljesítményt, amit a szovjet szakirodalmi tájékoztatás átfogó szervezete nyújthat, sőt számos vezető tőkés ország legnagyobb információs intézményei együttesen vehetik talán csak fel a versenyt a Szovjetunió legnagyobb tudományos-tájékoztatási intézményével, a VINITI-vel, az egész szovjet szervezet teljesítményét figyelmen kívül is hagyva.

Ezért nem lehet meglepő a vezető tőkésországok információs szakembereinek, sőt tudománypolitikájának is visszatérő elismerése a szovjet információs rendszerről, sőt az sem, hogy a természettudományok és a technika kutatói és szakemberei egyre nagyobb érdeklődéssel fordulnak mind az elsődleges, mind a másodlagos orosz nyelvű szakirodalom felé. Az elsődleges felé azért, mert a természettudományok és a technika területén szovjet közlemények számtalan jelentős kutatási és fejlesztési eredményről számolnak be, a másodlagos /a szovjet dokumentációs/ kiadványok felé pedig azért, mert azokból /főleg a Referativnij Zsurnal sorozatairól van szó/ általában szélesebb körű és mélyebb tájékozódást szerezhetnek a tőkésországok természettudományának és technikájának fejlődéséről is, mint a legtöbb nyugati időszakos információs kiadványból.

Innen származik a külföldi természettudományi kutatók és mérnökök fokozódó figyelme az orosz nyelv iránt is.^{6/} Napjainkban vagyunk tanúi a nemzetközi érintkezést szolgáló, hagyományos világnyelvek mellett új világnyelv: az orosz előtérbe kerülésének. Jellemző - és a gazdasági-társadalmi fejlődés törvényszerűségének ismeretében nem is meglepő -, hogy míg a francia nyelv világnyelvvé emelkedését a XVII. század francia európai hegemoniája alapozta meg, az angolét pedig a brit gyarmatbirodalom XIX. századi kiteljesedése és a nemzetközi kereskedelem igényei, addig az oroszét a természettudományok terén századunk második felétől kezdve különösen megnövekedett, kimagasló szovjet eredmények emelik nemzetközi rangra. Korunk, a tudományos-technikai forradalom korszaka, természetesen juttatja nemzetközi szerephez azt a nyelvet, amelynek hazájában a természettudományok és a technika fejlődése különlegesen szembeszökő.

Azok között az eredmények között, amelyeket a Szovjetunió a tudomány és technika területein fél évszázad alatt elért, foglalnak helyet a tudományos tájékoztatás megalapozása, szervezése és kifejlesztése körében produkált rendkívüli teljesítmények is. A szocialista országok, így hazánk információs szakemberei is elismeréssel tekinthetnek a szovjet fejlődésnek ezekre a példamutató eredményei-

^{6/} Angliában pl. 1956-ban tudományos kutatóknak csak 2 %-a volt képes orosz nyelvű tudományos közlemények közvetlen felhasználására; 10 év múlva, 1966-ban arányuk 10 % fölé emelkedett. Vö. WOOD, D.N.: The foreign-language problem facing scientists and technologists in the United Kingdom. - Report of a recent survey. = Journal of Documentation, 1967. 2.sz. jun. p.117-130.

re és sikereire. Minthogy pedig erre a különleges fejlődésre ezen a területen éppen a szocialista társadalmi-gazdasági feltételek és a szocialista államrend strukturája adták meg a lehetőséget, meggyőződésük, hogy a kis országok adta keretek között a szovjet példamutatás saját országaik információs ügyének jövő alakulására is támaszuk és biztatójuk lehet.

.oOo.

POLZOVICS, I.: The lesson taught by the example of the system of scientific and technical information in the Soviet Union

This detailed analysis of the Soviet scientific and technical information system summarizes its characteristic features from the viewpoint of the lessons which can be drawn:

1. The significance of a national information system is recognized by establishing an integrated central governmental control.
2. A governmental decree in itself does not provide a sufficient basis for the organization of a well functioning national information system; only the system has to be improved and developed continuously, in accordance with the changing needs.
3. Within the centrally controlled national system certain tasks /mainly abstracting/ are carried out centrally, while others on branch level, according to the nature of the various duties.
4. In addition to the national and branch information centres the information bureaux and the technical libraries of enterprises and institutes are also included in the national system of scientific and technical information by allotting them definite tasks.
5. The overdimensioning and self-centredness of information activities is systematically prevented by continuous revision, discontinuation of unnecessary parallel services, co-ordination of publishing etc.
6. The functions of the information centres are specified by uniform regulations and working methods.
7. Large scale research into the theory and practice of information by which information can be raised to the level of a science.
8. Practical approach to the improvement of information activities, by solutions involving not only the information network itself: e.g. scientific and technical publications must be provided with authors' or editors' abstracts classified according to the UDC, thus saving abstracting and classifying efforts for the whole information network.

9. The performance of various information tasks can be carried out more successfully through the co-operation of the member countries of the Council of Mutual Economic Assistance /CMEA/.

10. Large scale research and experiments are conducted in the field of mechanization and automation of various information activities.

As a consequence the results in organizing and operating scientific information activities are a significant part of the successes achieved by the Soviet Union in science, culture and economies during the five decades since the Great October Socialist Revolution.

o'o

ПОЛЬЗОВИЧ, И.: Уроки и наиздания советской системы научной и технической информации

Анализ системы научной и технической информации СССР, систематическое изложение ее характерных черт и резюме выводов в десяти пунктах:

1. Признание государственной значимости информационного дела путем создания информационной организации находящейся под единым общегосударственным управлением.

2. Признание того, что хорошо действующую государственную систему информации нельзя создать путем единственного указа, а следует постоянно совершенствовать и развивать, по мере возникновения новых потребностей.

3. Внутри государственной системы, находящейся под единым руководством, в зависимости от природы отдельных задач, централизованное проведение одних видов деятельности /особенно реферирования/ и децентрализованная организация других видов деятельности на уровне отраслей.

4. Наряду с центральными и отраслевыми органами информации, для выполнения определенных задач, привлечение в государственную систему и информационных бюро, и технических библиотек на предприятиях /в институтах/.

5. Систематическое устранение возможности преувеличенных размеров самоцельной информационной деятельности /неоправданного параллелизма в информационной периодике, централизация изданий информационных материалов/.

6. Определение деятельности информационных органов путем издания типовых положений, разработка методических указаний по отдельным типам задач.

7. Проведение значительных исследований в области теории и практики информационного дела и возвышение, таким путем, информации до уровня отрасли науки.

8. Практический подход к рационализации информационной деятельности, путем изыскания решений не только внутри самой организации информации /обязательное помещение авторских или редакторских резюме при статьях публикуемых в научной и технической периодике, классификация публикаций по УДК и использования индексов для устранения дублирования некоторых информационных работ во всей информационной организации/.

9. Согласование отдельных информационных задач путем сотрудничества стран-членов СЭВ.

10. Широкое проведение исследований и экспериментов в области механизации и автоматизации информационных процессов.

Вследствии всего этого, результаты, достигнутые в Советском Союзе в области организации и деятельности научной информации достойнейшим образом могут быть поставлены в ряд тех успехов и достижений, которые достигнуты Советским Союзом в области других наук, хозяйства и культуры за 50 лет, прошедшие после Великой Октябрьской Социалистической Революции.

x - o - x

POLZOVICS, I.: Die Lehre und das Beispiel des Systems der wissenschaftlichen und technischen Information in der Sowjetunion

Durch die systematische Erörterung der charakteristischen Züge des Systems der sowjetischen wissenschaftlichen und technischen Information wird eine ausführliche Analyse und die daraus folgenden Lehren und Erkenntnisse dargestellt:

1. Die Anerkennung der Bedeutung eines nationalen Informationssystems ist durch den Aufbau einer Organisation unter einheitlicher gesamtstaatlicher Lenkung ersichtlich.

2. Ein gut funktionierendes nationales Informationssystem kann nicht auf einmal, durch eine einzige Verordnung geschaffen werden; das System muss den stets neueren Ansprüchen entsprechend, fortlaufend verbessert und weiter entwickelt werden.

3. Innerhalb des nationalen Informationssystems werden die verschiedenen Aufgaben, ihren Eigenheiten gemäss, teilweise zentral /vor allem das Referieren/, teilweise dezentralisiert bei den einzelnen Industriezweigen gelöst.

4. Das Einbeziehen der Informationsbüros und der technischen Bibliotheken der Unternehmen /Institute/ mit festgesetzten Aufgabekreis in das nationale Informationssystem ist, neben den zentralen Informationsorganen und jenen der Industriezweige, unbedingt erforderlich.

5. Die Überdimensionierung und die selbstbezweckte Organisation der Informationstätigkeit muss verhindert werden z.B. durch Einstellen unbegründeter paralleler Publikationen, durch die Koordination der Publikationstätigkeit.

6. Die Tätigkeit der einzelnen Informationsstellen kann durch einheitliche Statuten und Methodik geregelt werden.

7. Forschungsarbeiten bedeutenden Umfanges werden auf dem Gebiet der Theorie und Praxis der Information durchgeführt, um die Information auf den Stand einer wissenschaftlichen Disziplin zu erheben.

8. Die Rationalisierung der Informationstätigkeit sucht Lösungen nicht bloss innerhalb des Systems; z.B. müssen wissenschaftliche und technische Publikationen mit Autoreferaten und DK-Zahlen begleitet werden, wodurch Arbeitsphasen der wiederholten Informationsbearbeitung erspart werden können.

9. Gewisse Informationsaufgaben können durch die Kooperation zwischen den Mitgliedsstaaten des Rates für Gegenseitige Wirtschaftshilfe besser verfolgt werden.

10. Umfangreiche Forschungsarbeiten und Experimente zur Mechanisierung und Automatisierung von Prozessen der Informationstätigkeit werden systematisch durchgeführt.

Die sowjetischen Ergebnisse auf dem Gebiet der Organisation und der Vervollkommnung der wissenschaftlichen und technischen Information bilden einen Teil jener Erfolge, welche die Sowjetunion auf allen bedeutenden wissenschaftlichen, kulturellen und wirtschaftlichen Gebieten seit der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution in den vergangenen 50 Jahren verzeichnen kann.

oOoOo